

2. Голубев Н.К. Диагностика и прогнозирование воспитательного процесса / Н.К. Голубев. – Л., 1988. – 156 с.
3. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Диоген Лаэртский. – М. : Мысль, 1986. – 571 с.
4. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика / К. Ингенкамп. – М. : Педагогика, 1991. – 240 с.
5. Оппенгейм А.Л. Древняя Месопотамия / А.Л. Оппенгейм. – М. : Наука, 1980. – 328 с.
6. Тойнби А. Постигание истории / А. Тойнби. – М. : Прогресс, 1991. – 720 с.

ПРИХОДЧЕНКО К.І.

ХІЛІАЗМ ЯК ПРОВІДНА РЕЛІГІЙНА ТЕЧІЯ У ТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИКІВ II–III СТОЛІТЬ

У II–III ст. з'являється ряд різних релігійних систем. Серед них провідною є течія богослов'я хіліазм. Першими свідченнями про нього є: Вознесіння Ісаї, Послання Варнави, Книга Ювілеїв тощо.

Розглядаючи різні релігійні течії II–III ст., ставимо за *мету* виділити найсуттєвіші риси одного з провідних учінь – хіліазму, вирішуючи такі завдання: звернутися до наукових та документальних джерел, в яких містяться свідчення про названу релігійну течію; виокремити спільне й відмінне в творах християнських мислителів та діячів – захисників Церкви II–III ст. – Юстина, Іринія Ліонського, Іполита та Тертуліана.

Виникнення хіліазму вивчали У. Барклі, С. Булгаков, В. Валько, Ж. Данієл, К. Керн, М. Оксюк, А. Падовезе, М. Поснов, А. Фокін, А. Цігенаус та ін. [1–10].

Їх цікавили різні аспекти означуваної проблеми. Однак усі вони наголошують на думці, що апокаліптична література виникла через складні політичні ситуації в тогочасному суспільстві. Стародавні релігійні легенди, на переконання дослідників, мають багато месіанських хіліастичних впливів.

Перші згадки про зародження хіліазму як провідної релігійної течії знаходимо в Старозавітніх біблійних текстах та апокрифах, які просякнуті апокаліптичними та есхатологічними елементами. До хіліастичних книг належать Єзетя 36-40, Еноха 4, Даниїл 7, Апокаліпсис Варуха та ін. Есхатологічний підхід у старозавітніх писаннях був зумовлений різними причинами релігійного, соціального характеру. Хіліастична течія характеризується такими рисами, як: символічність та метафоричність певних образів, за допомогою яких іде пояснення поглядів прибічників хіліазму. Література, що відбивала їх світоглядні установки, формувалася протягом трьох століть – після повстання Маккавеїв (168 р.) та після повстання Бар-Кохби (130 р.). У Старозавітніх писаннях провідною темою було відновлення Єрусалиму як святині, що послужить єднанню ізраїльського народу, який живе у роздріб невеликими групами. Все життя ізраїльтян було пов'язане із постійною надією на кращі часи, що закріплювалося релігійними переконаннями.

Юдейська есхатологія має два головні напрями: месіанський – характеризує прихід Месії, хіліастичний – поява нових часів та Його царства. У цьому царстві Ізраїлю належить визначне місце між усією спільнотою.

Одним із основних текстів Нового Завіту, що говорить про хіліастичне царство, вважається Одкровення Йоана Богослова, написане в кінці першого століття в Ефесі. За словами науковців, назване джерело є важливим біблійським документом, на якому побудоване майже все вчення Отців про хіліазм. В Йоановому Апокаліпсисі засуджуються всі, хто аморально поведився, здійснив злочин, говорив неправду.

Свідченнями про хіліазм у II–III ст. є: Вознесіння Ісаї, де вміщено опис парусії; послання Варнави, де згадується сьоме тисячоліття; Книга Ювілеїв, в якій розповідається, що людина в час існування раю повинна була прожити тисячу років, а через власну грізність не зуміла цього досягнути.

Іншим представником хіліазму є Папій – родоначальник його азійського напрямку. Під азійським хіліазмом розуміємо його формування богословами азійського походження. Це Юстин, Папій, Іринеї Ліонський. У своєму вченні Папій запозичує багато елементів з тексту Вознесіння Ісаї. Апологет зосереджує увагу на темах матеріального хіліазму та буквально розуміння текстів Старого Завіту. Есхатологію Юстина можемо охарактеризувати як *вже і ще ні*. Іншими словами, в його учінні відбувається постійна взаємодія між Божою милістю та людським провидінням. У творах Юстина час парусії є особливо популярний. Він вважає хіліазм правдивим релігійним напрямом, який повинен поширюватися в християнській спільноті. Іншим представником хіліастичної течії виступає Іринеї Ліонський. Новизною в його вченні є опис надзвичайної плодючості землі. Фактично Іринеї посилається на свідчення Папія та старших пресвітерів та коментує їх вчення. У його вченні присутні такі хіліастичні елементи: тисячоліття сьомого дня, новий Єрусалим. Есхатологія Іринея представляє хіліастичну теорію рекапітуляції світу. На його переконання, душа та тіло перебувають у тісному зв'язку й забезпечують гармонію та життєдіяльність цілій людській особі. Іринеї заперечує думку грецьких філософів щодо реінкарнації – переселення душ. У його творах можна зустріти багато висловів, у яких ідеться про те, що кожна людина має душу й тіло, а також особистий характер, дарований їй від Бога. Досить цікавим у науці Ліонського Єпископа є вчення про рай. Для позначення аду Іринеї використовує ще такі назви, як: Гієна, Вічний вогонь, Підземний Тартар. Також дає тлумачення числа 666, коментуючи текст Одкровення, і виводить думку, що це число розкриває справжню суть морського звіра. Він наводить грецьке (ΕΓΑΝΘΑΣΖ), латинське (LATEINOS) ім'я на означення антихриста та припускає, що вони означають те саме число. Антихрист, на переконання Іринея Ліонського, походить з роду Дана.

Учнем та послідовником Святого Іринея був Святий Іполит Римський. Будучи прихильником хіліазму, Іполит вважає, що Христос, зійшовши до Аду, сповістив душам спасіння, але не визволення. На його переконання, душі праведників будуть царювати з Христом у земному царстві. За вченням Іполита, грішники ідуть у частину Аду, що знаходиться з лівого боку та називається Гієнна. Душі грішників, на думку Іполита, можуть

споглядати за станом праведників, які знаходяться на Лоні Авраама, і від цього ще більше страждають. Між Гієнною та Лоном Авраама розташована безодня, яка не дає змогу грішникам перейти до праведників та навпаки. Також Іполит говорить про другий прихід Ісуса Христа, відмінний від першого. За сказанням Іполита, другий прихід буде пов'язаний із судом праведних та грішних, на відміну від першого, пов'язаного зі спасінням людини.

Ще одним яскравим представником хіліазму є Тертуліан. Якщо подивитися на його есхатологічне вчення, то можна припустити, що воно є продовженням хіліастичної думки апологетів II ст. Есхатологію Тертуліана можна поділити на часткову та загальну. Душа, на думку Тертуліана, це Боже дихання. Ад, за його переконанням, складається з верхньої та нижньої частин: верхня називається за висловом Тертуліана, Лоном Авраама, нижня – Гієнна, а між цими двома частинами міститься безодня. Душі грішників розміщені в нижній частині Аду, де відбувають кару в очікуванні суду. Душі ж праведників ідуть на Лону Авраама та перебувають у стані очікування вічного щасливого життя. Особливе місце в есхатології Тертуліана посідають мученики за Христа, які після відходу в небуття ідуть до неба без перешкод. Тема мучеництва є провідною в працях Тертуліана. Багато інших моментів в есхатології Тертуліана набрали хіліастичного забарвлення. На його думку, після другого пришествя Христа настане Царство Месії, царство праведників. Для мешканців цього царства час буде Пасхою, адже вони перебуватимуть у постійній присутності Христа. На думку Тертуліана, Хіліастичне царство є проміжним і не виступає кінцевою точкою в спасінні людини. Він каже, що це царство є перехідним етапом у дорозі до Бога, воно є процесом.

Таким чином, первісне значення хіліазму – це очікування Месії та нових часів, що століттями плекався в ізраїльського народу. Незабаром хіліазм стає поширеним та популярним серед християн.

Хіліазм ранньої церкви, за припущенням відомого дослідника ранньохристиянської думки Жана Данелю, слід поділяти на гетеродоксійний хіліазм із сильними матеріалістичними рисами, та хіліазм Отців, в основі якого була доктрина про другий прихід Христа Царства, Страшного Суду, Воскресіння. Одним із найбільш відомих письменників, у творах яких присутня тема хіліазму, є Юстин, Іринеї Ліонський, Іполит та Тертуліан. Як відомо, хіліазм був поширений на території Малої Азії, звідки вихідцями були вищеназвані богослови. Тому вважаємо на необхідне виокремити найсуттєвіше у творчості кожного з них. Так, у творах Юстина присутні такі хіліастичні елементи, як: земне царство, новий Єрусалим, щасливе життя праведників з Христом.

Іринеї Ліонський у своєму вченні ставить акцент на тому, що Христос прийде другий раз у славі та заснує царство для праведних. На відміну від Юстина, Іринеї детальніше описує вигляд Царства, стан праведників та Нового Єрусалиму. Особливістю хіліастичного вчення Іринея є те, що він говорить про певні етапи входження людини в Божу присутність. Хіліас-

тичне царство на землі буде уособлювати часткові зміни для цілої землі та істот, що населяють її.

Тема хіліазму стає актуальною й у творчості Іполита Тертуліана. У своєму вченні про тисячолітнє царство його погляди подібні до вчення Іринея, а саме: в описах земного Царства Христа та Нового Єрусалиму як міста Божої слави.

Зазначена течія потребує подальшого вивчення з метою більш чіткої інтерпретації текстів ранньохристиянської доби.

Література

1. Падовезе Л. Вступ до патристичного богослов'я / Л. Падовезе. – Л., 2001. – 389 с.
2. Даниелу Ж. Християнський милленаризм [Електронний ресурс] / Ж. Даниелу. – Режим доступу: <http://www.qumer.info/bogoslov-Bubs/bogoslov/Daniel-HrisMie.php> (23 грудня 2007 р.).
3. Баркли У. Толкование откровения Иоанна / У. Баркли. – Брюссель, 1987. – 592 с.
4. Поснов М. Гностицизм II века и победа Христианской церкви над ним / М. Поснов. – Киев, 1917. – 304 с.
5. Булгаков С. Апокалипсис Иоанна [Електронний ресурс] / С. Булгаков. – Режим доступу: [//www.krotov.info/library/bible/comm/apocalip.html](http://www.krotov.info/library/bible/comm/apocalip.html) (25 грудня 2007 р.).
6. Цігенаус А. Есхатологія / А. Цігенаус. – Л., 2006. – 279 с.
7. Керн К. Патрологія / К. Керн. – М., 1996. – 343 с.
8. Окснюк М. Есхатологія Св. Григорія Нисського / М. Окснюк. – М., 1995. – 192 с.
9. Фокин А. Латинська патрологія / А. Фокин. – М., 2005. – Т. 1. – 362 с.
10. Валько В. Первісне Християнство / В. Валько. – Л., 1997. – 294 с.

СЕВЕРИНЮК В.М.

НАВЧАННЯ МУДРОСТІ І МУДРІСТЬ НАВЧАННЯ (АКТУАЛЬНИЙ КОНФУЦІЙ)

Живучи в сучасному світі інтерактивних технологій, декому важко уявити, як люди обходилися без них у далекі історичні часи. Сьогодні Земля обплутана комп'ютерними тенетами, що стають усе густішими, і важко сказати, як насправді вони впливають на цивілізаційний розвиток: одним здається, що завдяки новітнім технологіям людство вдосконалюється і його стрімкий біг скерований виключно до вершин прогресу, інших тривожить думка, що “мережа” скидається на павутиння, у якому людина насправді не живе, а борсається і все більше втрачає змогу бути сама собою, заглиблюватися у власний духовний світ і бачити блакить неба, затінену віртуальними on-line-картинками. Геніальний винахід – комп'ютер – навично уславив своїх творців, котрі, без сумніву, самі є продуктом планетарного людського інтелекту, що стрімко торує шлях до нових знань. Проте великі відкриття породжують великі проблеми. Комп'ютер об'єднав сотні мільйонів землян, небачено розширив їхні пізнавальні можливості. Разом з тим він уподібнює людей одне до одного, уніфікує технічні навички, що починають відігравати значення начебто головного людського уміння, поряд з яким інші (не настільки технологічні) вже видаються менш важливими. Віртуальний простір прискорює взаємодію між людьми та водночас сприяє знеособленню людських взаємин. Сукупність користувачів всесвіт-